

Remigio Beneyto Berenguer (dir.), *Vida pública – vida privada*, EDICEP, Valencia 2006, pp. 285.

We wstępie do książki *Vida pública – vida privada* wyłożono racje, dla których tę problematykę trzeba było kompleksowo ująć: zawsze rozgraniczanie obszarów tego, co prywatne, i tego, co publiczne oraz relacje – stosownie do czasów – między autorytetem, panującym a poddanym czy obywatelem miały historię bardzo złożoną. Zmiany społeczne w ostatnich latach budzą ponownie dyskusję nad kwestią wartości indywidualnych i społecznych.

Koordynatorem projektu badawczego i redaktorem publikacji jest prof. Remigio Beneyto Berenguer z Uniwersytetu Kardynała Herrery (CEU) w Walencji, który wykłada także w Instytucie Diecezjalnym Studiów Kanonistycznych (IDEC) miejscowego Uniwersytetu Katolickiego.

Trzyście artykułów ujęto w cztery grupy. Są to kolejno: generalia (s. 17-107), osoba – rodzina (111-219), wolność religijna (157-219) i rzecz – własność (223-282). Studium, które zaliczone jest do kolekcji monografii *Derecho (Prawo)*, nie pomija jednak fundamentów społecznych, historycznych i filozoficznych problematyki. Zaproszeni autorzy znakomicie wywiązali się z takiego ujęcia, ważnego wobec wielości pytań, jakie stawiamy wobec aktualnej rzeczywistości nie tylko w Hiszpanii, ale też w zakresie prawa międzynarodowego.

Manuel Menéndez Alzamora, profesor teorii polityki i współczesnej myśli politycznej na Uniwersytecie CEU, pomaga odpowiedzieć na pytania, czy u podstaw ochrony jednostki leży wolność, czy przede wszystkim jej byt (że się jest), albo inaczej: mamy sferę prywatną dlatego, że jest wolność, czy dlatego, że osoba jest – i to niepowtarzalna – a wolność

stanowi jej element. W artykule *Esfera pública y opinión pública en la teoría política contemporánea (Sfera publiczna a opinia publiczna we współczesnej teorii politycznej)* rozwija zagadnienia: wolność pozytywna a wolność negatywna w tradycji liberalnej, granice wolności a sfera publiczna, sfera publiczna jako przestrzeń dialogu (s. 17-28).

Miguel Catalán González w opracowaniu *Intimidación y juramento (Intymność a przysięga, s. 29-56)* wskazuje, do jakiego stopnia można wiązać osobę elementami wewnętrznymi dla ochrony interesu wspólnego; przedstawia, w jaki sposób działano, gdy brak było zaufania między członkami wspólnoty, w jaki można to czynić dzisiaj i czy jest miejsce na rozwiązania opierające się na podstawach moralnych.

Joaquín J. Marco Marco, profesor prawa konstytucyjnego, zastanawia się nad pytaniem: do jakiego punktu obywatele winni być dobrze informowani z uwagi na dobro spraw, jak też by mogli poprawnie zrozumieć zachowania swoich reprezentantów? Z jego artykułu poznamy kwestię sekretu parlamentarnego w Hiszpanii, w prawie i praktyce politycznej (s. 57-76).

Obszary sekretu i prawa do wolności informacji muszą być dobrze uregulowane, jak też dostrzegane ograniczenia i niebezpieczeństwa. To wniosek płynący także z refleksji Antonio Vallésa Copeiro del Villara *Lo público y lo privado en la jurisprudencia del Tribunal Constitucional, en los conflictos entre los derechos comunicativos y los de la personalidad (To co publiczne i prywatne w orzecznictwie Trybunału Konstytucyjnego, w konfliktach między prawami wspólnotowymi a prywatnymi, s. 77-87)*.

Pierwszą część zamyka artykuł Ainhoa Uribe Otalora, doktora nauk politycznych, *Los partidos políticos nacionalistas como actores de la vida pública española (Nacjonalistyczne partie polityczne jako aktorzy hiszpańskiego życia publicznego, s. 89-107)*. Ta refleksja naukowa zwraca uwagę na koncepcję układania w demokracji relacji między większością i mniejszością; koncentruje się na kwestii „ustawiania” dla wszystkich własnych kryteriów zarówno przez większościowe grupy, jak i bardzo małe. Autor rozpatruje partie nacjonalistyczne jako aktorów wewnętrznych i zewnętrznych.

Ostatnia część zawiera artykuły poświęcone refleksji naukowej nad własnością w obszarze publicznym i prywatnym. Rozpoczyna ją Enrique Anrubia Aparici, profesor etyki i antropologii, artykułem *El dilema público-privado desde una antropología del espacio (Dylemat publiczny – prywatny w obszarze antropologicznym, s. 223-238)*. José Miguel-Piquer Marí,

profesor prawa rzymskiego, podkreśla, że z perspektywy prywatnej odczuwa się własność i wyłączenie jako elementy najważniejsze, by odkryć, do jakiego momentu interes publiczny i polityczny może przeważać. Twierdzi, że przymusowa prywatyzacja czy przymusowe wyłączenie wbrew woli właściciela, a na korzyść interesu publicznego jest sytuacją, w której możemy pogłębić w obu wymiarach rozumienie (prywatne – publiczne) własności (s. 239-262). Tak jak musi się bronić interesu społecznego, publicznego, tak musi być chroniona sprawiedliwie sfera prywatna, czego dowodzi Gabriela Carbonell Benito, profesor własności publicznych (*Intereses sociales frente... La gestión de negocios ajenos*, s. 263-282).

Części druga i trzecia opracowania, łącznie pięć artykułów, mogą najbardziej zainteresować zajmujących się prawem wyznaniowym. Dwa pierwsze dotyczą osoby w perspektywie instytucji małżeństwa.

Aquilino Cayuela Cayuela, profesor etyki i filozofii moralnej, rozważa trzy dobra prywatne: miłość, rodzina i religia w ich wzajemnym się przenikaniu. Umieszcza je w kontekście współczesnego etosu (*Tres bienes privados: Amor, familia y religión en la configuración de Ethos de la modernidad*, s. 111-127).

José María de Orduña Gil, profesor historii prawa i katolickiej nauki społecznej, zajmuje się kwestiami szczegółowymi w artykule *Matrimonio y conflicto: ¿protección pública o protección privada? (Małżeństwo i konflikt: ochrona publiczna czy ochrona prywatna?)*. Najpierw podaje modele antropologiczne i prawne ochrony małżeństwa, także w momentach krytycznych, a następnie modele ochrony węzła małżeńskiego.

Rozważania autorów wyraźnie wykazują, że literatura, filozofia, socjologia etc. mogą pomóc kształtować linie postępowania przy rozwiązywaniu problemów. Lepiej bowiem poznaje się dobro, które ma być chronione, podstawy filozoficzne, jurydyczne, którymi kierował się legislator. Takie podejście skłania do refleksji nad tym, jaki typ społeczeństwa chcemy wspierać poprzez kształtowanie określonych norm i ich sądową aplikację. Czy winniśmy zawsze iść za dominującą mentalnością, czy odwoływać się do podstaw, także antropologicznych.

Wydaje się, że ta część – w całości opracowania – została potraktowana dosyć szczegółowo. Jednak trzeba dodać, że podjęto tę problematykę nieco później, w szerokim kontekście interdyscyplinarnym, co zaowocowało znaczącym dziełem *Retos del siglo XXI para la familia (Wyzwania XXI wieku wobec rodziny*, Valencia 2008, ss. 436), powstałej także pod kierunkiem prof. Remigio Beneyto.

Ostatnia w kolejności prezentacji, ale trzecia w układzie książki, jest część traktująca o relacji między wolnością religijną a świeckością państwa. Julián Vara Martín, doktor filozofii prawa, podając źródła współczesnego sekularyzmu (*La ruptura de la concepción unitaria de la realidad: en los orígenes del secularismo moderno*, s. 157-175), pomaga odpowiedzieć na roszczenia usunięcia wymiaru religijnego z życia publicznego; na pytania: czy władza cywilna jest zależna w swej refleksji od prawa wyższego (naturalnego, pozytywnego)?; czy jest zło lub dobro w wykonywaniu władzy publicznej, czy też tylko korzyść, pożytek?; czy moralność uzasadnia państwo, czy też ono kreuje moralność? Autor wyjaśnia źródła nowych poglądów filozoficznych w tej materii, z uwzględnieniem szerokiego kontekstu historycznego.

Manuel Martínez Sospedra, profesor praw konstytucyjnego i wolności, w artykule *Entre lo privado y lo público: signos externos de la enseñanza y libertad religiosa en la jurisprudencia del TEDH (Między tym co prywatne i publiczne: przejawy nauczania i wolność religii w orzecznictwie Europejskiego Trybunału Praw Człowieka)*, s. 177-196), podejmuje kwestię wolności religijnej a świeckości państwa, treści wolności religijnej, relacji religii i nauczania, obowiązków państwa i granic ingerencji państwa w tę sferę. Czyni to w kontekście wolności od przymusu w sprawach religii, zarówno jej przyjęcia, jak i porzucenia.

Redaktor opracowania jest autorem artykułu *Manifestaciones de la libertad religiosa en la jurisprudencia española ¿vida privada o vida pública? (Przejawy wolności religijnej w hiszpańskim orzecznictwie: życie prywatne czy publiczne?)*, s. 197-219). Beneyto wskazuje na konieczność manifestowania się wolności religijnej w formach indywidualnych i wspólnotowych. Podjął próbę dania koncepcji wolności religijnej wyłaniającej się z orzecznictwa sądów hiszpańskich. Szczegółowo rozwinął manifestowanie wolności religijnej w życiu publicznym, w obszarze kultury, pracy oraz okazywania własnych przekonań poprzez symbole. Opowiada się za potrzebą rewitalizacji konstytucyjnej zasady współdziałania (art. 16.3).

Opracowanie stanowi interesującą próbę panoramicznego i interdyscyplinarnego podejścia do tematu. Sformułowania tytułów artykułów, czasem poprzez włączenie podtytułów w formie pytań, ułatwiają wydobywanie problemu stanowiącego przedmiot naukowej refleksji prowadzonej w każdym z nich. Odnotować też trzeba *Prólogo (Przedmowę, wstęp)*, w którym ukazuje się związki między blokami zagadnień. Wreszcie autorzy poszczególnych opracowań nie pozostają anonimowi, gdyż w *Colabo-*

radores (Współpracownicy, s. 283-285) przedstawiono ich naukowe sylwetki.

Z metodologicznego punktu widzenia dziwi brak jednego kryterium podawania bibliografii (następuje po czterech artykułach), podsumowań czy wniosków (zostały zebrane w trzech opracowaniach).

Wydzielenie części *Persona – Familia (Osoba – Rodzina)* jest trafne, żałować należy, że zostało potraktowane bardzo wybiórczo. Ten zarzut słabnie przy świadomości istnienia późniejszego, obszernego opracowania wskazanego wyżej (*Retos del siglo XXI para la familia*).

Podsumowując, trzeba jednoznacznie stwierdzić, że prezentowana monografia może zainteresować i być pożyteczną lekturą nie tylko dla zajmujących się problematyką wolności religijnej i prawem wyznaniowym, wszak mamy swoje życie prywatne, ale rozpoczynamy je i realizujemy się w społeczeństwie, w rodzinie – jego podstawowej komórce.

Wiesław Bar OFMConv

Paweł Borecki, *Geneza modelu stosunków państwo-kościół w Konstytucji RP*, Wydawnictwo Sejmowe, Warszawa 2008, ss. 410.

Wykładnia przepisów konstytucyjnych dotyczących materii prawno-wyznaniowej, podobnie jak i innych postanowień ustawy zasadniczej, prędzej czy później posiłkować się musi znajomością historycznych intencji ustrojodawcy. W przypadku obowiązującej od ponad 10 lat Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej dość dobrze jeszcze pamiętamy przebieg dyskusji wokół jej kluczowych norm, w tym także wokół jej aspektu aksjologicznego i odniesień państwa do religii. Wiele jednak wątków tej materii pozostawało poza oglądem zewnętrznych obserwatorów procesu tworzenia Konstytucji, gdyż rozpatrywane były również na forum komisji i podkomisji parlamentarnych, których żmudna praca nie stanowi zwykle przedmiotu zainteresowania środków masowego przekazu.

Materiał dotyczący procesu kształtowania się klauzul konfesyjnych obowiązującej Konstytucji ukazany został szerokiemu kręgowi czytelniczemu w całej okazałości za sprawą recenzowanej pracy dr. Pawła Boreckiego, znawcy prawa wyznaniowego o ugruntowanej reputacji, adiunkta